

Buddhismus

Sangha a dharma po Buddhově maháparinirváně

Pojetí osobnosti a cesty k probuzení

Šíření buddhismu a základy mahájány

Jak se člověk stává „buddhistou“?

Přijetí trojího útočiště

Triratna – „trojí klenot“:

Buddha

Dharma – „Buddhovo učení“

Sangha – společenství
Buddhových následovníků

Sangha – společenství Buddhových následovníků

Dnes obvyklé chápání sanghy:

Společenství všech buddhistů - mnichů, mnišek i laiků na různých úrovních pokročilosti

Mnich/mniška

Bhikkhu/bhikšu, bhikkuní/bhikšuní

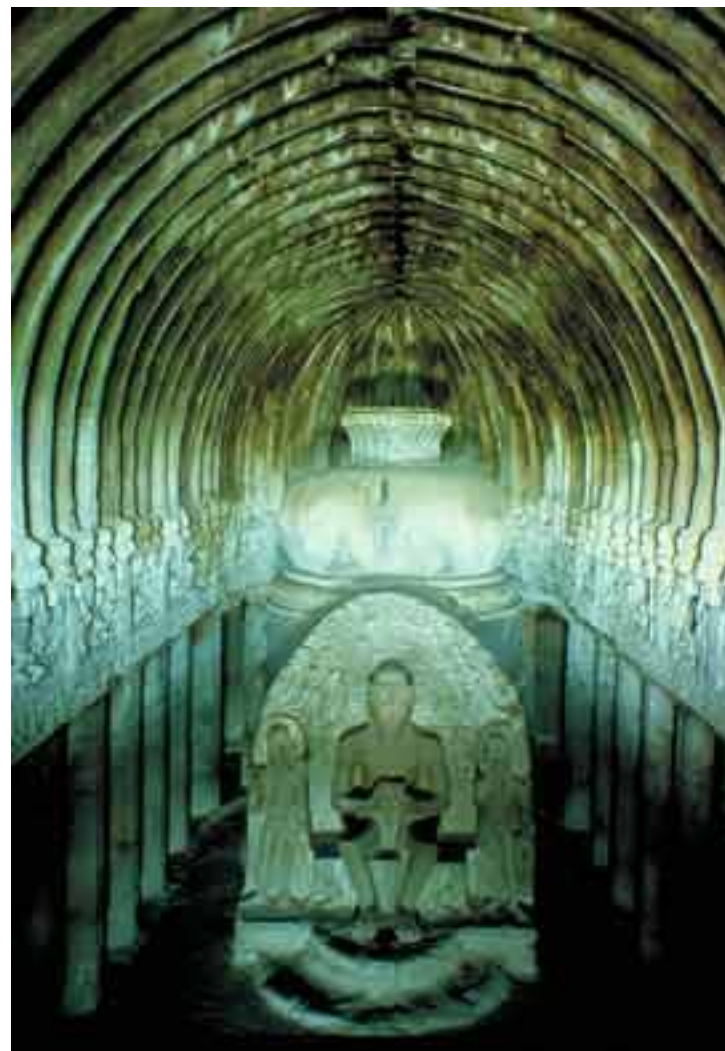
- hierarchizované společenství

Datace Buddhova života

- „dlouhá chronologie“ – založena na sinhálských kronikách, datum Buddhovy smrti určuje na **544/543 př.n.l.**
- théravádoví buddhisté JV Asie, badatelé NE
- „opravená dlouhá chronologie“ – datum Buddhovy smrti **484/483 př.n.l.** – dlouho obecně přijímané badateli
- „krátká chronologie“ – datum Buddhovy smrti **368/367 př.n.l.** (5 patriarchů mezi Buddhovou smrtí a vládou Ašóky, tedy asi 100 let? před Ašókou)
- R. Gombrich (404 př.n.l.), H. Bechert (368 př.n.l.)...
- Nové objevy (2013, „chrám“ v Lumbiní)

Prameny našeho poznání života sanghy

- Texty – sútry, pravidla mnišského života, další literatura
- Archeologické prameny – kláštery, sídla mnišské sanghy, stúpy atd.
- Epigrafické prameny – nápisy na poutních místech, stúpách...

Vstoupení do mnišského řádu a překážky

- Trojí útočiště
- znalost deseti pravidel mnišské kázně – *dašašila/dasasíla*
- mnichové se řídí pravidly klášterní disciplíny - *vinaja*

Mnichy se nemohli stát např.:

Malomocní, s vředy, vážně chronicky nemocní, bez končetiny (tj. mohl to být potrestaný zloděj), otrok, nesvéprávný člověk, královský voják (prevence před konfliktem se státní mocí)...

Možnost volně vystoupit.

Deset pravidel mnišské kázně - dašašila/dasasíla

- 1) Zdržovat se zabíjení
- 2) Nebrát, co není dáváno
- 3) Vyhnout se nedovolenému sexuálnímu styku
- 4) Zdržovat se nevhodné mluvy
- 5) Nepožívat omamné látky

- 6) Po poledni nepožívat pevnou stravu
- 7) Vyhýbat se hudbě, tanci, divadlu...
- 8) Vyhýbat se užívání voňavek a ozdob
- 9) Neužívat vysoká a měkká lůžka
- 10) Bránit se kontaktu s penězi a drahocennými věcmi (kovy)

Co bylo vodítkem pro sanghu po Buddhově maháparinirváně?

Dharma („držmo“, „řád“)

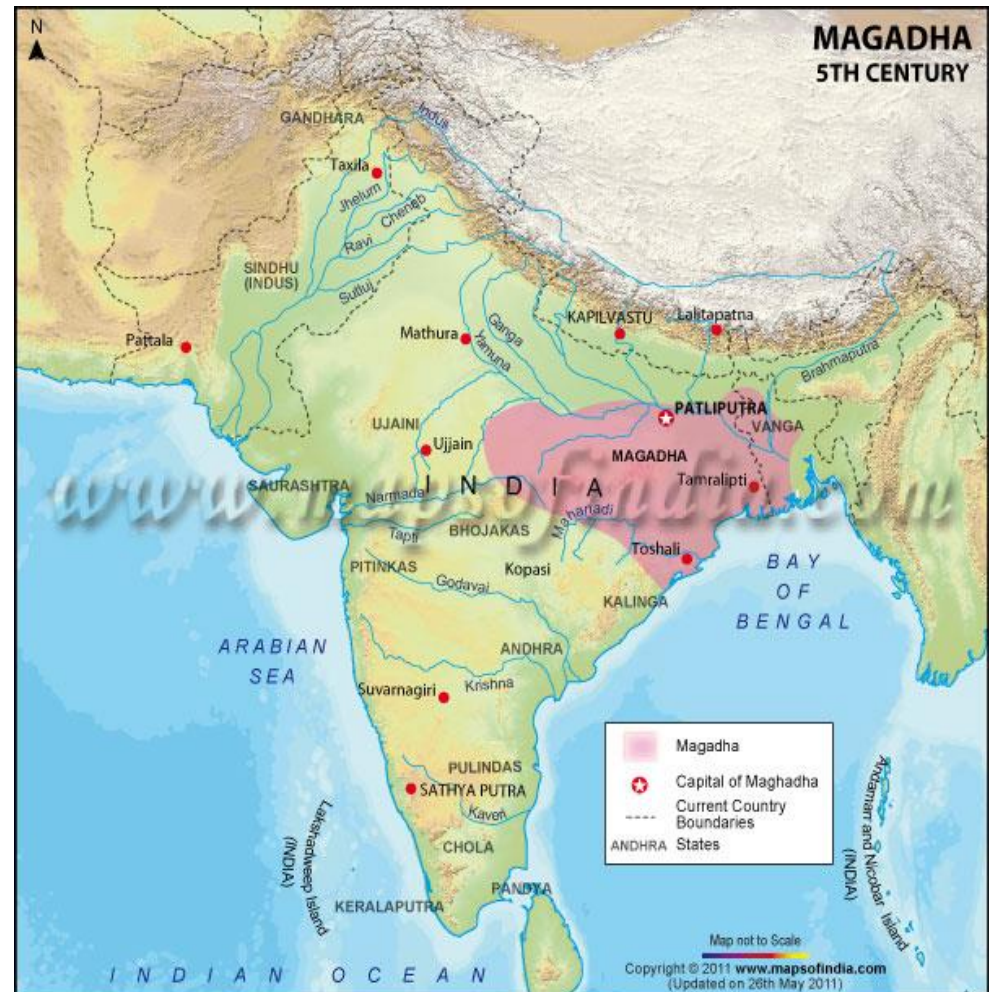
- a) kosmický řád
- b) v kontextu indické tradice řád určený pro každého podle *varny* a životní fáze
- c) Buddhovo „učení“, zákonitosti, které objevil
- d) projevy skutečnosti, předměty, elementy
- e) předměty duševní činnosti

Proces ustálení a kanonizace dharmy

- Magadha - oblast okolo **Rádžagrhy** a **Vaišálí**
- *Sangíti* – “souzpěv“, setkání členů sanghy a konsolidace dharmy.

První buddhistický koncil

Podle théravádové buddhistické tradice:

Setkání mnichů za účelem zopakování Buddhova učení, nedlouho po jeho smrti (problém datace)

Mahákášjapa se ptal žáka Upáliho na disciplínu → *Vinajapitaka* (koš disciplíny)

Potom se tázal Ánandy na nauku → *Sútrapitaka* (koš rozprav)

Kritika Ánandy – nebyl arhat před zahájením koncilu, včas nepožádal Buddhu o odklad odchodu do nirvány, napomohl založení ženského řádu

Pálijský kánon - Trojí koš - Tripitaka

1) *Vinajapitaka* – „koš kázně“

227 pravidel pro mnichy, 311 pro mnišky

2) *Sútrapitaka* – „koš rozprav“

5 sbírek – *nikája*

Díghanikája – dlouhé, např. Maháparinibbáanasutta

Madždžhimanikája – středně dlouhé

Samjutanikája – sdružené rozpravy

Anguttaranikája – číslované rozpravy

Khuddakanikája – krátké rozpravy (Dhammapadam, Thérágatá, Thérígatá...)

3) *Abhidhammapitaka*

Můžeme dnes poznat „autentické Buddhovo učení“?

- Ústní předávání po velmi dlouhou dobu, písemný záznam až v 1. stol. př.n.l. (důvodem epidemie)
- Buddha užíval asi více jazyků, v závislosti na publiku
- Existují různé verze téhož textu v odlišných jazycích (sanskrt, páli...). Některé texty jsou dochovány pouze v pozdějších překladech do čínštiny.

Princip legitimizace buddhistického textu/nauky

Buddhavačana – „Buddhova řeč“

- Neomezuje se nutně pouze na slova historického Buddhy, ale také na slova jeho přímých žáků a ršiů (mudrců)
- Buddha stanovil princip doplňování toho, co neodporuje obsahu dosud známých rozprav, pokud si to některý mnich zapamatoval (*Maháparinibbānasutta*)
- Případ mnicha Purány na 1. koncilu (přidržel se vlastní paměti)

Školy raného buddhismu

Podle tradice vzniklo postupně 18 buddhistických škol, které lze označit za *hínajánové*.

Hínajána – „malé vozidlo“, jedná se o hanlivé označení ze strany stoupenců tzv. *mahájány* – „velké vozidlo“.

Hínajána – cesta jedince k probuzení, ideálem arhatství

Dnes namísto hínajány raději termín – „školy raného buddhismu“:

Sthaviraváda = **theraváda**, jediná dosud existující škola raného buddhismu

Sarvástiváda

Sautrántika – spoléhali na sútry

Mahásanghika – bódhisattvové a buddhové

Dharmaguptaka

Pudgalaváda – zvláštní učení o povaze osobnosti

...

Pojetí osobnosti v raném buddhismu

Buddhistická antropologie

- Tělo a jeho smysly v indických tradicích – disciplinace těla, ale i uznání těla jako prostředku na cestě k probuzení, poznání
- Pojetí bytosti v indických tradicích x v západních tradicích – pozornost věnovaná antropologii
- Nauka o povaze bytosti je úzce spjata s konkrétní soteriologií (nauka o spáse) – tělo a celý komplex složek bytosti jsou prostředky na cestě k probuzení

Buddhistické pojetí osobnosti v kontextu dobových nauk

- jde o reakci na indické představy o átmanu
- učení upanišad – átman jako neměnný stálý prvek, jako princip (ukázka), „blažený“, „stálý“
- Brahma (makrokosmos) = átman (mikrokosmos)
- Buddha neurčuje nějakou „podstatu bytosti“, naopak odmítá stálou podstatu člověka.

Sútra o znaku ne-já - *Anattálakkhanasutta*

Obsahuje základ Buddhova učení o osobnosti

An-attá/an-átman → ne-já (ne-átman)

Lakkhanna/lakšana → znak, znamení (i fyzický)

Pět složek Ipění – *upádána skandha* (složky Ipění)

- 1) Tělesnost – *rúpa*
- 2) Pociťování - *védaná* (kontakt smyslů se světem)
- 3) Vnímání – *sañdžňá* (klasifikace vjemů, výklad)
- 4) Představy, „mentální formace“ – *sanskára* (puzení k činnosti – vůle, ne/chtění, přání...)
- 5) Vědomí, uvědomování – *vidžňána* (sebeuvědomění)

Všech pět složek osobnosti podléhá třem charakteristikám – *trilakšana* (trojí znak existence).

Podle Buddhy není ve světě žádná „esence“, podstata, či univerzální princip. Vše lze charakterizovat pomocí trojího znaku:

- a) aničča/anitja – pomíjivost, nestálost
- b) duhkha/dukkha – strastiplnost
- c) anatta/anátman – ne-já, nemá své nezávislé bytí

Buddhistické pojetí osobnosti v indickém kontextu

Upanišadové pojetí (přebuddhistické)

Átman jakožto nejhlubší Já – cílem poznání je ztotožnění átmanu s brahma – absolutním principem univerza

Buddhistické pojetí

Žádná bytost nemá své vlastní nezávislé bytí, tedy není nutno hovořit o átmanu, je zde jen pět složek. Představa Já je iluzorní a vede k znovuzrokování v sansáře – podnět k rozvoji učení o prázdnotě (*šúnjatá*), které je klíčové pro máhájánu

Meditace jako jeden z prostředků na cestě k nirváně

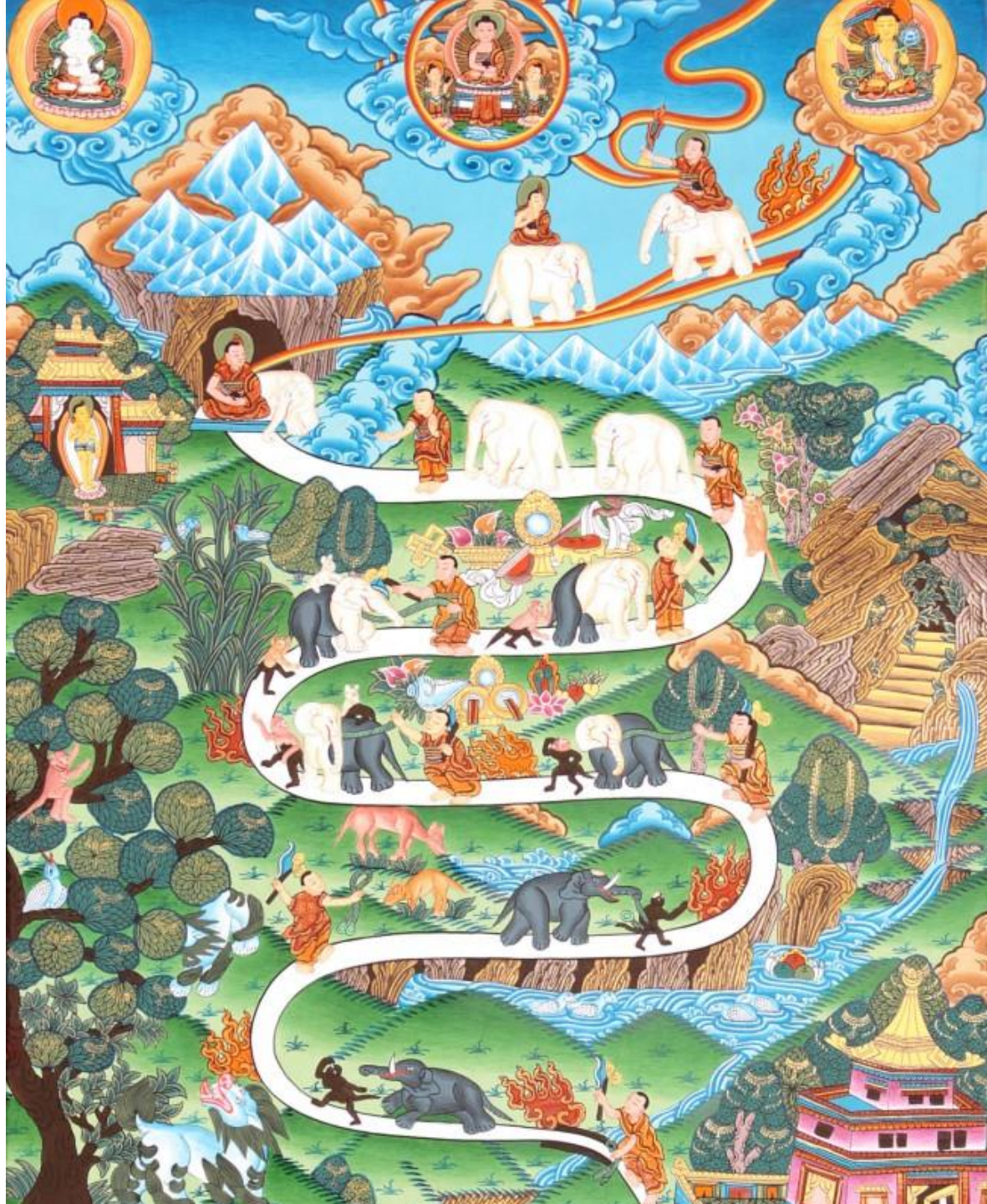

Meditace jako nahlížení toho, „jak se věci opravdu mají“

- Buddhistická meditace nemá za cíl „vylepšit“ duševní stav a pohodu meditujícího
- Meditace je cílený trénink mysli vedoucí k
- pochopení světa jako:
- strastiplného, pomíjejícího a ne-já
- To vede k odstranění lpění a k usilování o vysvobození ze samsáry (ukázka)

Šíření buddhismu za hranice Indie

Jak chápat „šíření buddhismu“?

1) Konkrétní podoba „šíření“ aneb buddhismus není virus

- motivace:

– misie („dobrá karma“), ale i příchod žáků, zájemců z okolních zemí

- překážky:

- jazyky, sociální podmínky prostředí, ekonomické podmínky

2) Co z „buddhismu“ bylo předáváno do okolí?

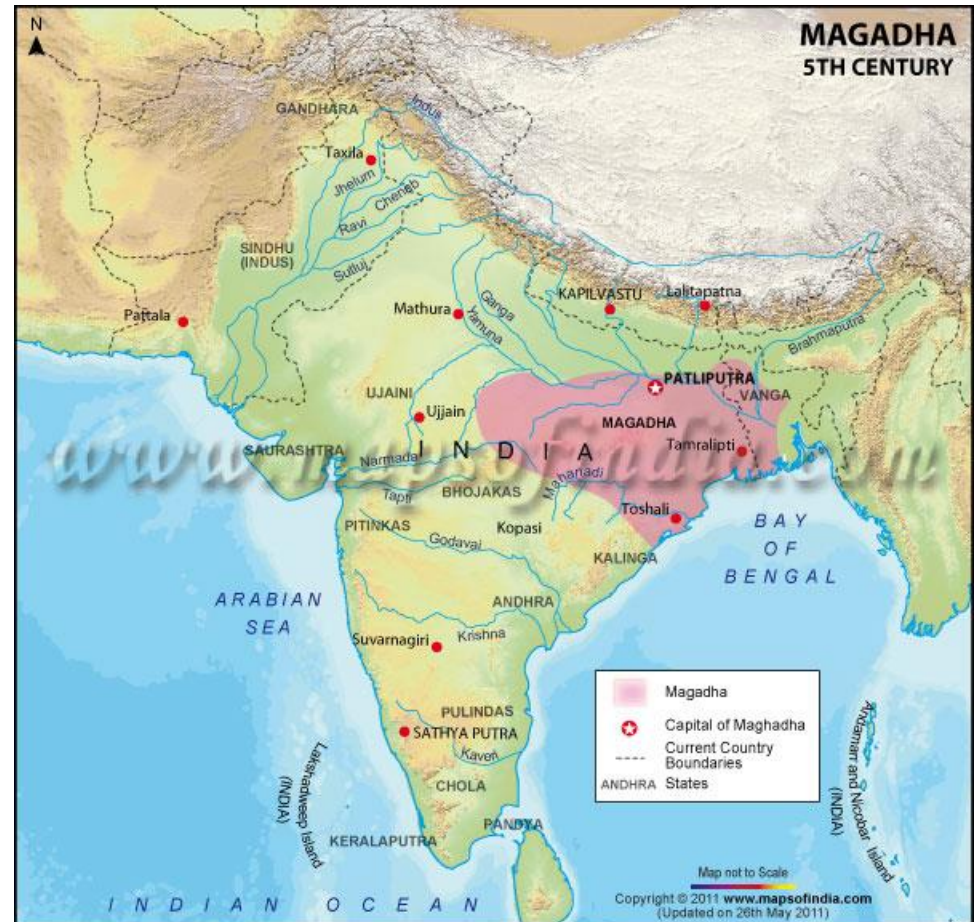
- obsah předávaného a jeho adaptace na nové prostředí

- prostředky předávání – nápisy, texty, překlady, vyobrazení, sochy...

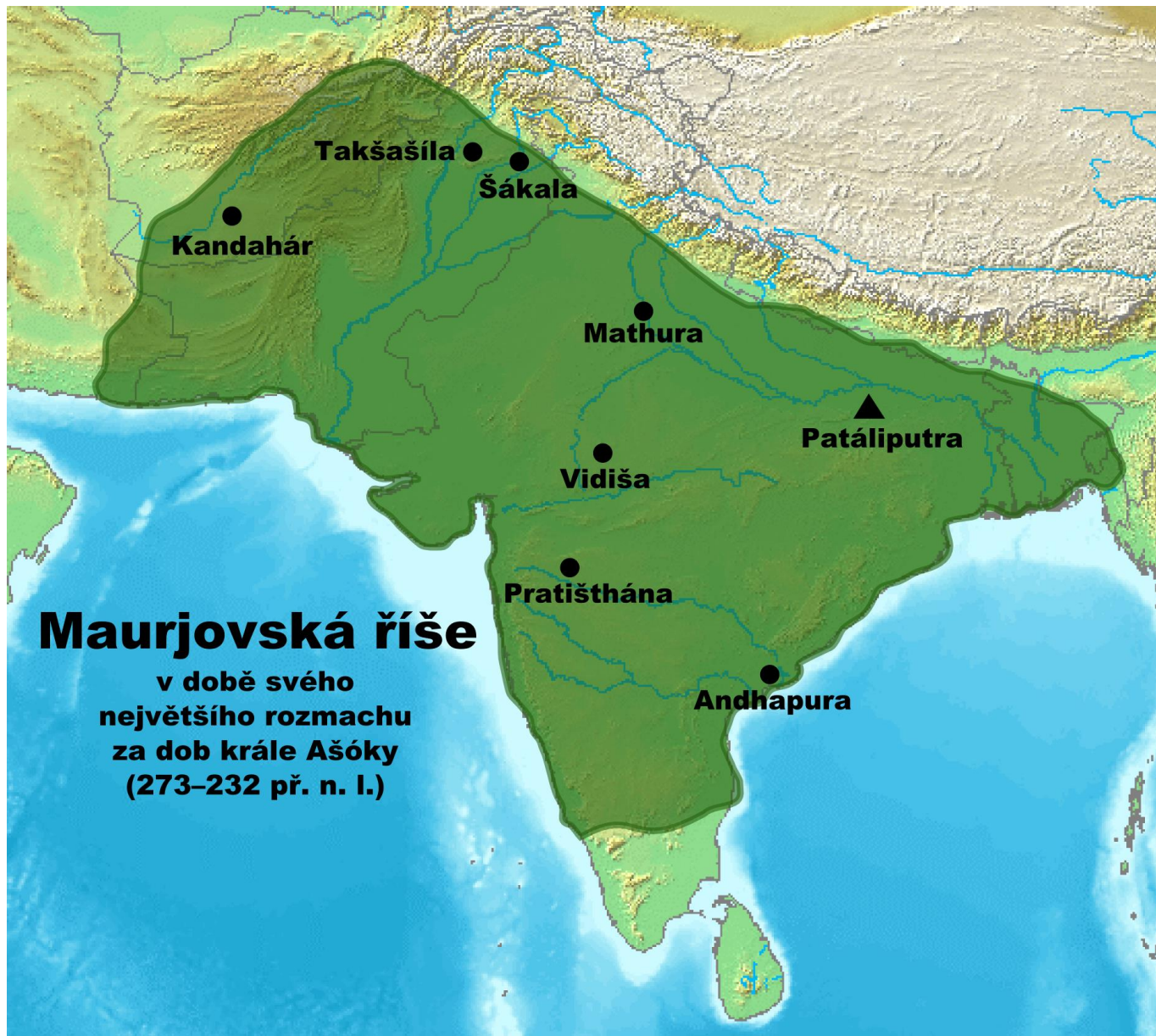

Předpoklady pro šíření buddhismu

- mocenským centrem **Magadha**
- revolta vaišjů – nástup **Čandragupty Maurji** roku 321 př.nl. – dynastie **Maurjovců**

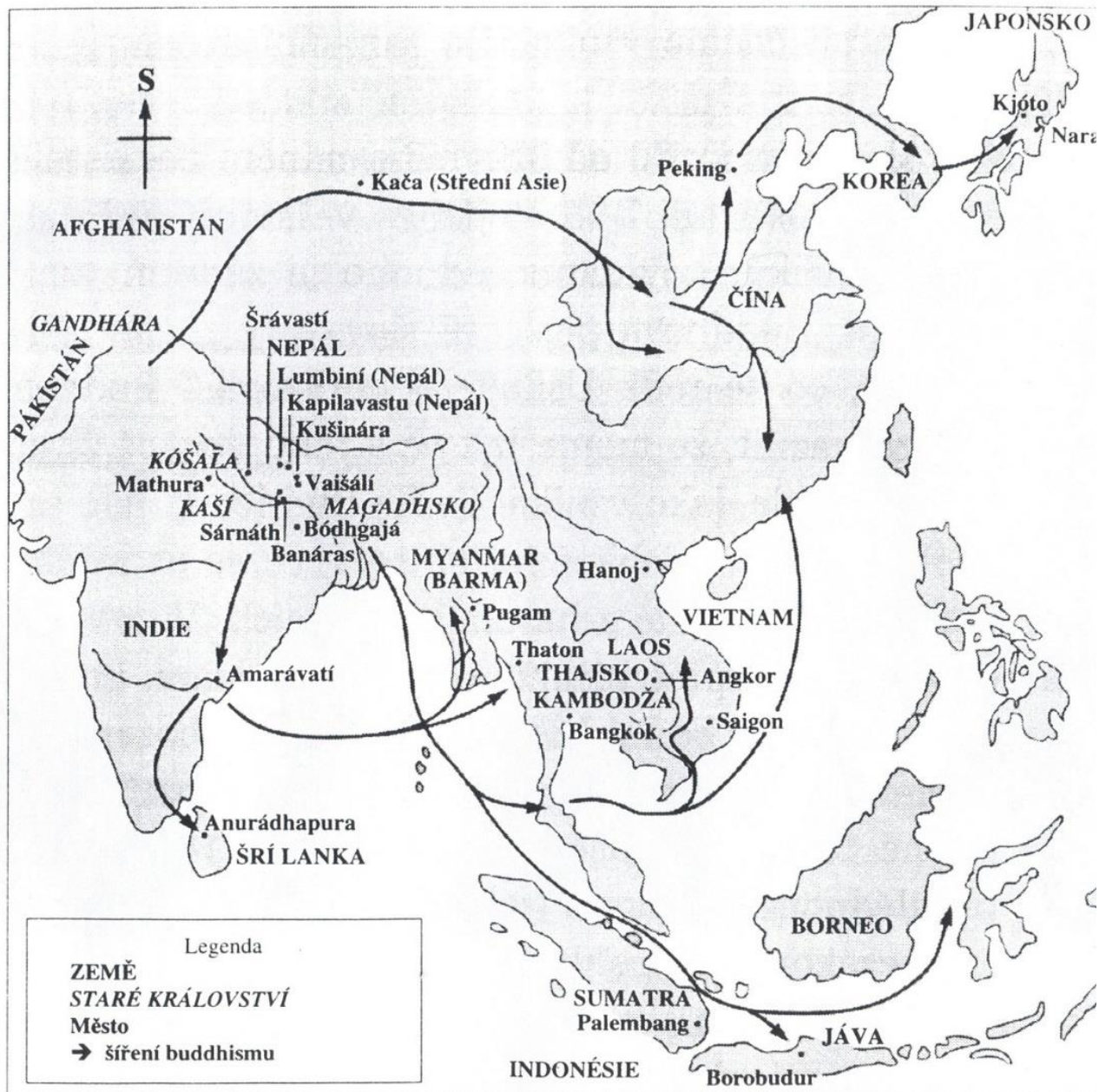

„Maurjovská říše“ od Podzemnik – Vlastní dílo (own work). Zdroj: WikimediaCommons

Maurjovská říše

- Vnuk Čandragupty Maurji – král **Ašóka** (vládl cca 269-232 př.n.l.)
- Podle buddhistické tradice se k moci probojoval
- Dobyť Kalingy a přijetí buddhismu – legenda ukazuje pozitivní vliv buddhismu
- Podpora šíření buddhismu prostřednictvím staveb – stúpy, sloupy, skalní nápisy
- Obsahem nápisů zejména buddhistická etika
- Jde o první archeologické doklady o buddhismu

Šíření buddhismu

Velké a malé vozidlo – dva proudy buddhismu

Mahájána – „velké vozidlo“

- značí směr, „pan-buddhistické hnutí“, s jehož pomocí mnozí mohou dosáhnout probuzení nebo alespoň pokroku na cestě k probuzení
- nové metody na cestě k probuzení
- ideálem je **bódhisattva**

Hínajána – „malé vozidlo“, tj. raný buddhismus

- hanlivé označení ze strany mahájány
- následovníci tohoto směru podle mahájány usilují „sobecky“ o své vlastní probuzení a nestarají se o ostatní
- důraz na meditaci
- ideálem **arhat**

Charakteristické rysy mahájány

- Cílem snažení je stále probuzení, nirvána – avšak nejen pro sebe, ale pro všechny bytosti (souvisí s představou o ne-já)
- *Karuná* – soucit
- *Bódhisattvovství* jako cíl i prostředek dosažení probuzení
- Bódhisattva není mimo samsáru

Bódhisattva

Bódhi – dokonalé poznání

Sattva – esence; bytost;
zaměření/mysl; oddaný;
odvaha/energie/síla...

„Bytost [hledající] probuzení“

„ten/ta, který je hrdinný/á v
záměru dosáhnout probuzení“

„ten, jenž je schopen probuzení“

...

Bódhisattva

Má dva cíle:

- a) „své“ probuzení – tzv. „neulpívavá nirvána“, nirvánu neodkládá, ale jeho nirvána je odlišná od nirvány arhatů – nirvána není oddělená od samsáry (princip prázdnoty)
- b) prospěch ostatních bytostí

Prostředky – poznání (*pradžňá*) a soucit (*karuná*)

→ cvičení se i ve „světských“ dovednostech

Arhat, buddha a bódhisattva

- Arhaté a buddha jsou si rovni v poznání 4 vznešených pravd
- Buddhové navíc mají některé nadpřirozené vlastnosti
- Mahájánové texty zdůrazňují kvalitativní odlišnost nirvány arhatů a buddhů
- Bódhisattva usiluje o pravé probuzení ve prospěch ostatních bytostí
- Cesta bódhisattvy – trénink dovedností za účelem pomoci ostatním bytostem
- Bódhisattva se stává i předmětem kultu, uctívání

Pantheon nebeských buddhů a bódhisattvů

Uctívání bódhisattvů a buddhů přináší karmický prospěch

Buddhovská pole –
buddhakšétra, čisté
země

Ráje buddhů 4 směrů (ráj
Sukhávatí na západě –
buddha Amitábha -
amidismus)

Počátky mahájány, počátek n.l. - autenticita textů

Mahájána

- nové sútry jsou anonymní
- nový styl i obsah

Legitimizace nových nauk:

- Nauky pocházejí z vizí meditujících, kteří se setkávají s buddhy
- Inspirovaná řeč může být pokládána za Buddhovo slovo

Raný buddhismus

Za Buddhovo slovo může být uznáno:

- a) to, s čím Buddha souhlasil, co bylo řečeno
- b) Řeč osoby, kterou Buddha pověřil
- c) Řeč některého z předních žáků

Nový pohled na svět – pradžňáparamitá

- Pradžňáparamitá – text, nauka, ale i personifikované božstvo.
- Pradžňáparamitá – „dokonalá moudrost, poznání“
- Pradžňáparamitové sútry se zabývají „dokonalým poznáním“ a jsou zřejmě nejranějšími mahájánovými texty – začaly vznikat mezi 100 př.n.l a 100 n.l., staly se základnou zejména pro filosofickou školu *madhjamaka*.
- Rozšíření nauky o ne-já na všechny jsoucna – nejen bytosti jsou ne-já, ale také všechny jevy, věci
- Rozvíjení nauky o prázdnotě - *śúnjatá*

Diamantová sůtra

„Co myslíš Subhúti, zdalipak existuje nějaká nauka, kterou hlásal Tathágata.“

Subhúti odpověděl: „Nikoli, ó Vznešený, neexistuje žádná nauka, kterou hlásal Tathágata.“

Vznešený pravil: „Co myslíš, Subhúti, kolik je částic prachu v třech miliardách světů? Bude těch částic prachu mnoho?“

Subhúti odpověděl: „Mnoho, ó Vznešený, ó Sugato, mnoho částic prachu to bude. Z jakého důvodu? To, o čem hovořil Tathágata jako o částicích, o tom hovořil jako o ne-částicích. Proto se říká ‘částice prachu’. O čem hovořil Tathágata jako o světě, o tom hovořil jako o ne-světě. Proto se říká ‘svět’.“

Vysvětlení

- Je třeba rozlišovat mezi tím, jak se věci jeví a jaké skutečně jsou – tzv. konvenční pravda a absolutní pravda.
- Základní formule textu zní „x není x, a proto se nazývá x. „ne-x“ se rozumí negace vlastního bytí:
- Kdyby věc existovala z hlediska *vlastního nezávislého bytí*, pak by nebyla tím, za co ji normálně považujeme. Např. – tato kniha je knihou, pak nemůže být knihou z hlediska vlastního bytí – protože má stránky a další části, na které ji lze rozložit. Kdyby měla *vlastní bytí*, neměla by žádné části, nebyla by podmíněná. Kdyby neměla žádné části, neměla by stránky, slova, vazbu a pak by to ale nebyla kniha. Tedy – toto není kniha – z *hlediska vlastního bytí* - proto je nazývána knihou – na úrovni konvenční pravdy.

„Pak řekl ctihodný Subhúti Vznešenému toto: „Jak Vznešený, si má počínat ... ten, který se vydal na vozidle bódhisattvů?“

Vznešený pravil: „Tedy, Subhúti, ten, který se vydal na vozidle bódhisattvů, má nechat vzniknout tuto myšlenku: ‘měl bych osvobodit všechny bytosti v oblasti nirvány beze zbytku podmíněnosti; ale kdybych úplně vysvobodil všechny bytosti, žádná bytost by nebyla vysvobozena.’ Z jakého důvodu? Subhúti, jestliže si bódhisattva představuje nějakou bytost, nemůže být nazván bódhisattvou. Nemůže být nazván bódhisattvou ten, kdo si představuje Já, nějakou bytost, nějakou duši nebo nějakou osobu. Z jakého důvodu? Neexistuje žádné jsoucno, Subhúti, jménem ten, který se vydal na vozidle bódhisattvů.“

Omyly v chápání prázdnoty

a) Prázdnota není nihilismem

- Svět je kauzálně podmíněný, aby tomu tak mohlo být, věci nemohou mít *své vlastní bytí* (ve smyslu stálé a neměnné esence) → věci existují, ale jsou prázdné. Aby mohlo něco být prázdné, musí v určitém smyslu existovat

b) Prázdnota jako nejvyšší skutečnost, absolutno, brahma

Prázdnota je prázdná i od vlastního bytí, nemůže tedy být „esencí“ světa.

Pojetí prázdnoty a jeho důsledky pro pochopení nirvány

- je-li v základech všeho *śúnjatá* – pak je **samsára totožná s nirvánou**. Není mezi nimi rozdíl „v podstatě“.
- jestliže je nirvána nepodmíněná, nelze jí dosáhnout pomocí nějakých „podmínek“ – **nelze „vyvolat“ nirvánu**, nirvána je zde stále, jen je třeba si toto uvědomit
- dosažení nirvány je totožné se zakušením **prázdnoty** všech jevů

Správné pojetí prázdnoty

- Má soteriologický význam – vede k nirváně
- Funkcí prázdnoty je **odstranit uchopování a lpění** a tím pádem i utrpení
- Pokud by bytosti nebyly prázdné, nedalo by se jim pomáhat – pokud by měly nějakou svou vlastní podstatu, nedala by se změnit. Avšak případ Buddha ukazuje, že nirvány dosáhnout lze.